

Analiza spolne strukture slovenskih literarnih prevajalcev

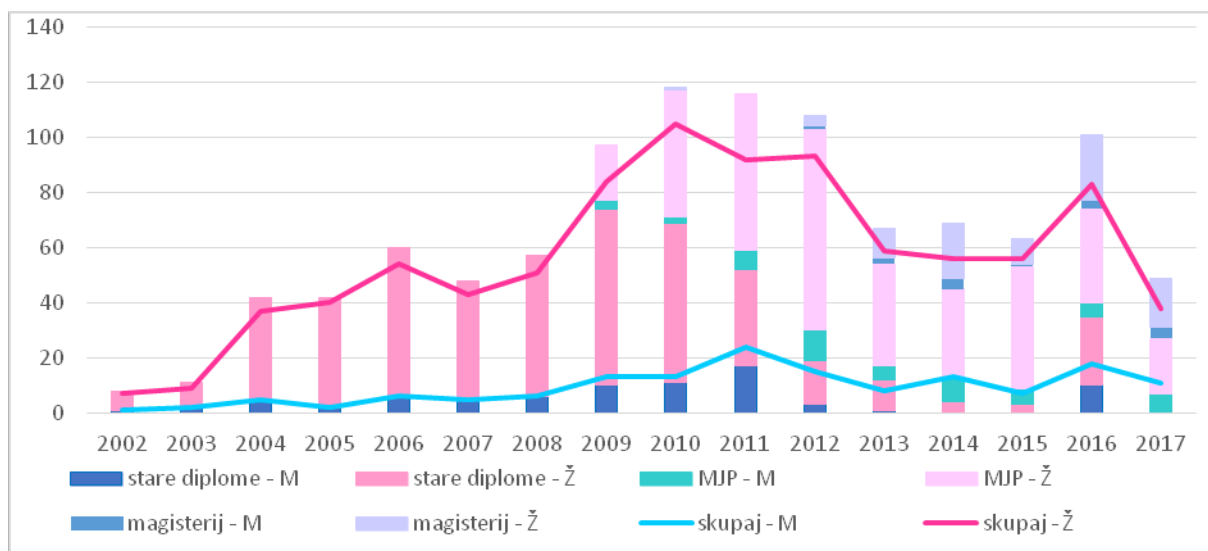
Prevajanje je po svoji naravi razmeroma samotarski poklic, v katerem so uradna priznanja za dobro opravljeno delo redka, saj je večina prevedenih besedil pragmatične, pogosto minljive narave. Kljub temu pa je v Sloveniji vsaj eno področje prevajanja, na katerem se vsakoletno podeljujejo nagrade za najboljše prevode: to je literarno prevajanje (in v manjši meri tudi nekatere vrste neliterarnega prevajanja, več o tem v nadaljevanju). V prispevku so predstavljene pomembnejše nagrade na tem področju, in sicer z vidika distribucije nagrad med ženskimi in moškimi prevajalci. Načelno je prevajanje namreč spolno nevtralen poklic, ki ga opravljajo tako moški kot ženske, vendar so se v desetletjih, odkar so se nagrade, omenjene v nadaljevanju, začele podeljevati, razmere s tega vidika izrazito spremenile, kar je razvidno tudi iz drugih prispevkov v tej publikaciji.

V Sloveniji se podeljujejo štiri pomembne nagrade za literarne (in nekatere druge) prevode, ki jih podeljuje Društvo slovenskih književnih prevajalcev (DSKP). **Lavrinoва nagrada** za pomembne prispevke na področju posredovanja slovenske književnosti drugim narodom je bila prvič podeljena leta 2003. Imenovana je po Janku Lavrinu (1887–1986), slovenskem pisatelju, pesniku, kritiku, prevajalcu in zgodovinarju. **Jermanova nagrada**, najmlajša izmed nagrad (od leta 2014) se podeljuje za posebno uspele prevode družboslovnih in humanističnih besedil iz tujih jezikov v slovenščino. Frane Jerman (1933–2002), ki je dal ime nagradi, je bil slovenski prevajalec in filozof. **Sovretova nagrada** je najbolj prestižna in najstarejša slovenska prevajalska nagrada, ki se uradno podeljuje od leta 1969, čeprav je bila prvič podeljena leta 1963, ko je umrl Anton Sovre (1885–1963), po katerem nosi ime, nato pa še enkrat leto za tem. Sovre je poznan kot filolog in prevajalec zlasti starogrške književnosti. Nagrada se podeli za prevod umetniškega ali znanstvenega dela (čeprav je večinoma podeljena za literarne prevode) iz tujega v slovenski jezik ali obratno, bodisi za posamezen prevod bodisi za življenjsko prevajalsko delo. **Nagrada Radojke Vrančič** je bila prvotno imenovana priznanje za mladega prevajalca in je bila prvič podeljena leta 2002. Od leta 2013 nosi ime slovenske prevajalke, bibliotekarke in mentorice mladih prevajalcev Radojke Vrančič (1916–2009). Podeli se jo prevajalcem do 35. leta za posebno dobre prevode umetnostnih in znanstvenih besedil iz tujih jezikov v slovenščino. Poleg teh nagrad se podeljujejo še nekatere nagrade za posamezne jezikovne kombinacije, kot npr. nagrada Fabjana Hafnerja za izjemne prevode med nemščino in slovenščino, Nodiereva nagrada za najboljši prevod iz francoščine v slovenščino, nagrade esAsi za prevode iz španščine in druge, ki pa jih v tem prispevku ne bomo obravnavali.

Ker želimo predstaviti, kdo je prejel omenjene nagrade z vidika spola, je nujno, da na kratko povzamemo razmerje med spoloma na slovenskem prevajalskem trgu, tako dandanes kot v preteklosti. V ta namen smo pregledali štiri sklope podatkov: a) anketo o prevajalskem trgu, b) podatke o študentih Oddelka za prevajalstvo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani (OP), c) članstvo v DSKP in d) podatke iz vzajemne bibliografske baze COBISS.

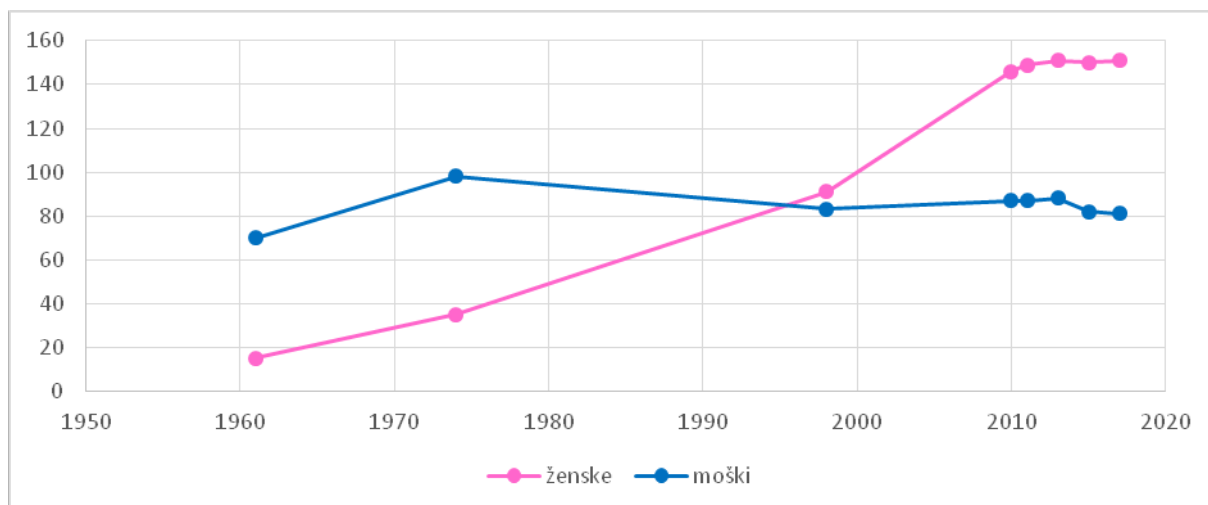
Iz splošne ankete o prevajalskem trgu (gl. prispevek *Slovenski prevajalski trg* v tej publikaciji), ki je bila izvedena spomladi leta 2018, izhaja, da je na trgu 73 % prevajalk, 24 % prevajalcev, 3 % pa se jih ni želelo opredeliti. 41 % anketirancev je (tudi) literarnih prevajalcev, med temi 72 % žensk in 28 % moških.

Po podatkih OP je od ustanovitve oddelka do konca leta 2017 skupno diplomiralo oz. magistriralo več kot 1000 prevajalcev oz. medjezikovnih posrednikov, od teh pa jih je bilo 14 % moških, 86 % pa žensk. Fluktuacija skozi leta je prikazana na sliki 1: razmerje med spoloma se je sicer skozi leta spreminjalo, vendar je bilo vselej veliko več diplomantk oz. magistric kot kolegov moškega spola.

Slika 1: Gibanje števila in spola diplomantov oz. magistrantov Oddelka za prevajalstvo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani

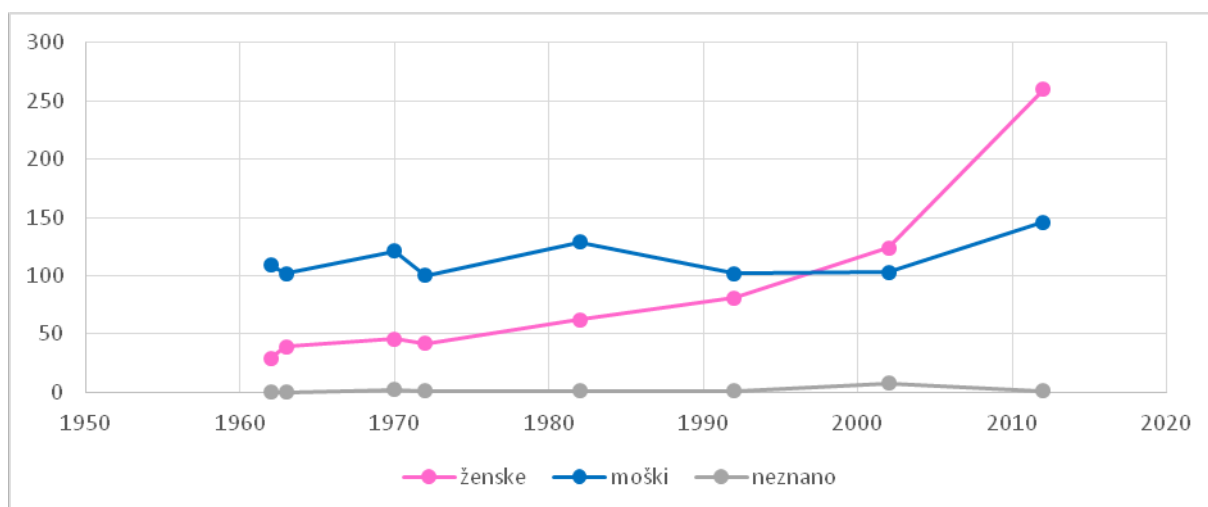
Zanimala nas je zgodovinska slika gibanja razmerja med spoloma v svetu slovenskega prevajanja tudi pred ustanovitvijo OP, zato smo podatke poiskali v dveh drugih virih, DSKP in COBISS. Iz razpoložljivih podatkov DSKP, pridobljenih iz arhivov društva v Narodni in univerzitetni knjižnici in na sedežu društva, izhaja, da je bilo v prvih letih v društvu približno 82 % moških in 18 % žensk, a se je število ženskih članic začelo razmeroma kmalu povzpenjati, tako da je v devetdesetih letih 20. stoletja preseglo število moških članov. Medtem ko se je število moških članov spreminjalo zelo zmerno, je število članic izjemno naraslo še posebej v prvem desetletju 21. stoletja (prim. sliko 2). V letu 2017 je tako društvo štelo 151 članic in 81 članov.

Slika 2: Število članov in članic DSKP skozi desetletja

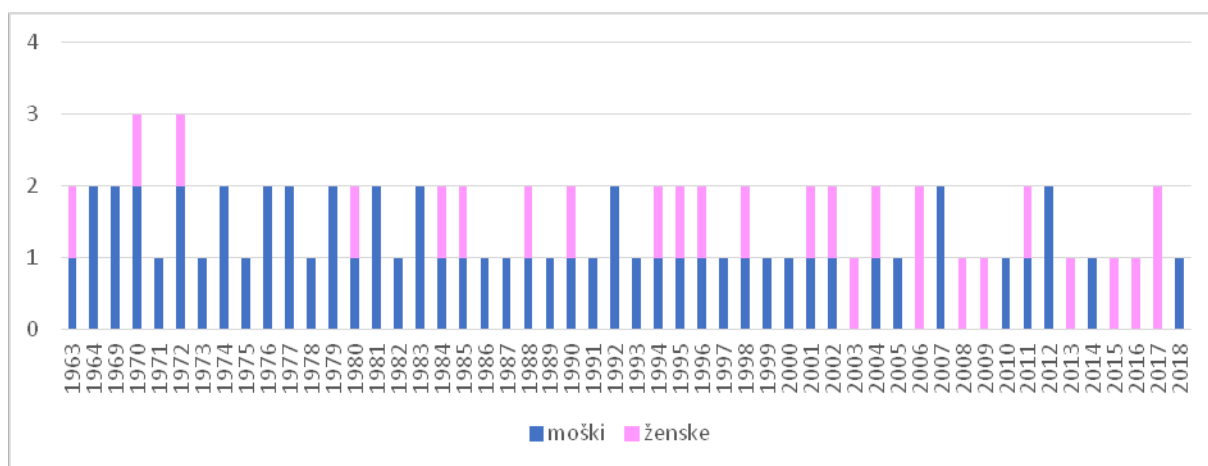
Tako kot članstvo se je skozi desetletja spremenila tudi vodstvena struktura DSKP. Do leta 1986 so bili vsi predsedniki društva moški, nato so se do leta 2010 približno enakomerno izmenjevali predsedniki in predsednice, od leta 2010 pa društvo vodijo predsednice. Podobno se je spreminjala tudi struktura članov komisije za podelitev nagrad, ki so npr. pri Sovretovi nagradi načeloma tudi sami prejemniki nagrad. V skladu z dostopnimi podatki (od leta 2002 naprej) so bili v petčlanskih komisijah za to nagrado skoraj izključno moški do leta 2009, ko sta bili vključeni dve ženski. Podobno je bilo v naslednjih letih (2009–2013), v letih 2014 in 2015 so komisijo sestavljali tri ženske in dva moška, v letih 2016 in 2017 štiri ženske in po en moški, v letu 2018 pa spet tri ženske in en moški. Porast ženskih članic je seveda odvisen tudi od dejstva, da v začetku praktično ni bilo nagrajenk, ki bi lahko postale članice.

Po drugi strani vsi slovenski literarni prevajalci nikoli niso bili člani DSKP, zato smo za primerjavo pregledali še podatke o literarnih prevajalcih v sistemu COBISS, in sicer za obdobje od leta 1962 (leto pred podelitvijo prve Sovretove nagrade) do leta 2012 (gl. slika 3). Pridobljeni podatki, zbrani na osnovi pregleda objavljenih literarnih del v posameznih letnikih, povsem potrjujejo sliko, ki jo ponuja DSKP, le da so številke prevajalcev obeh spolov precej višje: število prevajalk je v prvih desetletjih naraščalo razmeroma počasi, v zadnjih 25 letih pa vse bolj pospešeno (čeprav po letu 2000 opažamo skokovit porast tudi pri prevajalcih).

Slika 3: Število literarnih prevajalcev z zabeleženimi knjižnimi objavami v sistemu COBISS skozi desetletja

Končno si oglejmo še prejemnike posameznih zgoraj naštetih nagrad. Lavrinova nagrada, ki se podeljuje od leta 2003, je bila podeljena 15-krat, od tega je bil 12-krat dobitnik prevajalec, trikrat pa prevajalka. Jermanova nagrada se podeljuje od leta 2015: prejeli so jo štirje prevajalci in ena prevajalka. Sovretova nagrada, ki ima najdaljšo tradicijo, je podeljena praviloma enemu prevajalcu, včasih pa tudi dvema ali trem. Slika 4 povzema spole in števila dosedanjih nagrad.

Slika 4: Dobitniki Sovretove nagrade po spolu (višina stolpca ponazarja število podeljenih nagrad v letu)

Vidimo torej, da je Sovretovo nagrado do sedaj dobilo 57 prevajalcev (69 %) in 26 prevajalk (31 %). Že na prvi pogled se pokaže, da so se prevajalke bolj kontinuirano začele pojavljati med nagrajenci v osemdesetih letih, prvič, ko je nagrado prejela le prevajalka (in ne tudi prevajalec), pa je bilo leta 2003. Šele v zadnjih 20 letih se je število nagrad, podeljenih prevajalkam in prevajalcem, izenačilo. Če primerjamo podeljene nagrade s številom vseh prevajalcev in prevajalk, opazimo, da se z naraščanjem števila prevajalk množijo sicer tudi nagrade, ki jih te prejemajo, vendar je razmerje še vedno v prid prevajalcem.

Precej drugačno sliko izkazuje nagrada Radojke Vrančič (edina nagrada, poimenovana po prevajalki), ki so jo začeli podeljevati, ko je število prevajalk že preseгло število moških kolegov, torej v času, ko je trg postopoma postajal

vse bolj feminiziran. To nagrado so prejeli le 3 prevajalci in 15 prevajalk, kar lahko razumemo kot potrditev močne (številčne) prevlade žensk v poklicu v zadnjih desetletjih, ki si utirajo pot v prej pretežno moškem poklicu.

Za sklep lahko povzamemo nekaj najpomembnejših ugotovitev. Prevajalski trg se je z vidika spolne strukture v zadnjih nekaj desetletjih izjemno spremenil: izrazito se je povečalo število literarnih prevajalcev nasploh (med nje so sicer všteti prevodi tako kanoniziranih del kot tudi komercialnih uspešnic), zlasti pa se je povzpelo število prevajalk, tako da so proti koncu devetdesetih let presegle število moških kolegov. Dandanes lahko ocenjujemo, da je približno tri četrtine prevajalcev na slovenskem trgu žensk. Pri nekaterih nagradah (zlasti Lavrinovi in Jermanovi) te spremembe ni zaznati, saj te nagrade v veliki meri dobivajo (in so dobivali) moški. Pri Sovretovi nagradi se trend odraža v naraščanju števila nagrad ženskam, čeprav ostaja razmerje kljub izrazito manjšemu številu moških prevajalcev na (literarnem) trgu še vedno razmeroma neugodno za prevajalke. Drugače je pri nagradi Radojke Vrančič za mlade prevajalce, kjer močno prevladujejo ženske. Domnevamo lahko da bi zaostanek v nagrajevanju prevajalk lahko razložili z dejstvom, da je bilo v začetku moških dejansko veliko več in so si v prvih desetletjih nekateri izmed njih pridobili nezanemarljiv simbolni kapital s prevajanjem pomembnih del svetovne literature in ga unovčevali v obliki različnih nagrad. V taki situaciji je bil prodor na trg (in pridobitev kvalitetnih del za prevod, ki bi jim lahko prinesel nagrado) za mlajše kolegice najbrž težaven, tako da se je šele v zadnjih dvajsetih letih ta trend zares začel spreminjati. Seveda bi bile za potrditev takih hipotez potrebne dodatne raziskave, ki bi vključevale med drugim tudi kriterije založb za izbor prevajalcev za pomembnejša dela iz svetovne literarne zakladnice.